

ՍԱՐԳԻՍ ՂԱՆԹԱՐՉՅԱՆ

*տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ կառավարման և գործարարության ամբիոնի վարիչ
Էլ.փոստ՝ intellekt13@rambler.ru*

**ՄՏԱՎՈՐ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕՔՅԵԿՏՆԵՐԻ ԱՌԵՎՏՐԱՅՆԱՑՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ**

Մտավոր սեփականությունը բաժանված է երկու ճյուղի՝ հեղինակային իրավունք և արդյունաբերական սեփականություն: Երկու ճյուղերն էլ մեծ դեր են խաղում զարգացած երկրներում՝ ազգային եկամտի աճի վրա, ինչը չի կարելի պնդել ՀՀ տնտեսության համար, որտեղ ՄՍՕ շուկայնացման գործընթացը բացարձակապես բացակայում է:

Արդյունաբերական սեփականության օբյեկտը, լինի գյուտ, արդյունաբերական նմուշ կամ ապրանքային նշան, իր հեղինակի կամ ձեռնարկության կողմից ներկայացվում է արտոնագրման կամ վկայական ստանալու: Երբ արտոնագրային վարչությունը ընդունում է դրական որոշում, հեղինակը ցանկության դեպքում կարող է սկսել շուկայնացման գործընթացը: Դրա համար հաջորդ փուլում հեղինակի կամ գյուտի ներդրման մեջ շահագրգռված ներդրողի պահանջով կատարվում է օբյեկտի արժեքի գնահատում: Շուկայնացման փուլը սկսվում է լիցենզիոն պայմանագրի կնքումով և ավարտվում է օբյեկտի ներդրումով: Քանի որ վերը նշված փուլերից գնահատման փուլը կարևորագույններից մեկն է, ավելի հանգամանալից վերլուծենք այդ փուլի առանձնահատկությունները:

Արդյունաբերական սեփականության օբյեկտների գնահատումը իրավաբանական, տնտեսագիտական, կազմակերպատեխնիկական և այլ բնույթի միջոցառումների համալիր է, որոնք ուղղված են գնահատվող օբյեկտի՝ որպես ապրանքի արժեքի որոշմանը:

Սովորաբար ցանկացած երկրի օրենսդրությունը հաստատում է տարբեր օբյեկտների գնահատման միասնական կանոններ: Օրենքով առաջին հերթին սահմանվում են այն դեպքերը, երբ պետք է իրականացվի մտավոր սեփականության պարտադիր գնահատում, այսինքն՝ նախատեսվում է պարտադիր և ոչ պարտադիր գնահատում:

Այսօրվա դրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունում մտավոր սեփականության գնահատումը ոչ պարտադիր է, մինչդեռ Ռուսաստանի Դաշնությունում պարտադիր է:

Գնահատման օբյեկտ են իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց պատկանող սեփականության բացառիկ կամ սեփականության ոչ բացառիկ իրավունքները մտավոր սեփականության օբյեկտի նկատմամբ, ինչպես նաև սեփականատերերի կողմից երրորդ անձանց տրամադրված մտավոր սեփականության օբյեկտի օգտագործման իրավունքները: Իրավունքների այս համալիրը սովորաբար անվանում են «մտավոր սեփականություն»:

Գնահատման առարկա է հանդիսանում գնահատվող օբյեկտի արժեքը, արտահայտված դրամական տեսքով (արժեք, գին) կամ հարաբերական տեսքով (եկամտաբերություն, շահութաբերություն և այլն):

Դրամական տեսքով արտահայտված արժողությանն են պատկանում հետևյալ ցուցանիշները՝ շուկայական արժեք, ներդրումային արժեք, սկզբնական հաշվեկշռային արժեք, մնացորդային հաշվեկշռային արժեք, փաստացի լիկվիդացիոն արժեք, բանակցությունների մեկնարկային գին, իրացվելիության առավել հավանական արժեք, լիցենզիայի արժեք, լիցենզիոն վճարումներ: Տեսականորեն դրամական տեսքով արժեքին կարելի է վերագրել նաև ապահովագրական և կանխավճարային արժեքները: Սակայն գործնականում Հայաստանի Հանրապետությունում մտավոր սեփականությունը չի կիրառվում գործարքների և վարկերի ապահովման համար, և մտավոր սեփականության օբյեկտների իրավունքները չեն ապահովագրվում նյութական սեփականության ապահովագրության սկզբունքներով: Ռուսաստանի օրենսդրությունը հաստատում է, որ մտավոր սեփականության պարտադիր գնահատման ժամանակ գնահատման առարկա է հանդիսանում նրա շուկայական արժեքը:

Հարաբերական տեսքով արժողությանը վերաբերվում են հետևյալ ցուցանիշները՝ սպասվող շահույթի նորմա, եկամտաբերություն, օգտակար օգտագործման ժամկետ, փոխհատուցման ստացման ժամկետ և այլն:

Պետք է նշել նաև, որ գնահատման միջանկյալ արդյունքները, կախված կիրառվող մեթոդներից, կարող են լինել կատարված կամ հնարավոր ծախսերը, ստացված կամ հնարավոր եկամուտները: Սակայն քանի որ այս ցուցանիշները օգտագործվում են հեղինակային օգուտների կամ գործընկերների մասնաբաժինների որոշման ժամանակ, ապա գնահատման վերջնական արդյունք կարող է լինել ոչ միայն մտավոր սեփականության արժեքը որոշակի պայմանների դեպքում, այլ նաև ուրիշ տնտեսական չափանիշներ:

Մտավոր սեփականության արժողությունը նույնը չէ ոչ միայն դրա առևտրայնացման տարբեր պայմանների համար, այլ նաև պատվիրատուի տարբեր նպատակների համար:

Գրականությունում առանձնացվում է պատվիրատուի նպատակների գնահատման երկու հիմնական տեսակ՝ առևտրական և ոչ առևտրական [1]: Պատվիրատուի նպատակների գնահատման ընտրությունից կախված հաստատվում են մտավոր սեփականության արժողության որոշակի կատեգորիաներ և կիրառվում են գնահատման համապատասխան մեթոդներ:

Գնահատման առևտրային նպատակներին են պատկանում.

Առաջին նպատակը՝ մտավոր սեփականության արժեքի որոշումը զիջման պայմանագրի սահմաններում իրավունքների (արտոնագիր, ապրանքանիշ, սպասարկման նշան) զիջման կամ ձեռնարկության վաճառքի պայմանագրի կնքման դեպքում: Այստեղ մտավոր սեփականությունը կարող է հանդես գալ առանձին իրավունքների կամ ձեռնարկության սեփականության համալիրի մեջ ներառվող իրավունքների տեսքով, այսինքն՝ որպես ձեռնարկության ոչ նյութական ակտիվի էլեմենտ:

Երկրորդ նպատակը՝ լիցենզիոն վճարումների ձևի և մեծության որոշումը (այդ թվում՝ վճարման կարգը), լիցենզիոն պայմանագրի, նոու-հաուի փոխանց-

ման պայմանագրի կամ առևտրային համաձայնագրի սահմաններում լիցենզիայի տրամադրման տնտեսական արդյունավետությունը:

Երրորդ նպատակը՝ իրավատիրոջ մասնաբաժնի որոշումը, երբ նրա իրավունքները ներդրվում են հիմնադիր կապիտալում կամ վճարվում են բաժնեմասերի դիմաց:

Չորրորդ նպատակը՝ ապահովագրական գործարքների չափանիշների որոշումը:

Յինգերորդ նպատակը՝ ձեռնարկության սեփականության արժեքի (փաստացի կամ սպասվող) գնահատումը դրամական և այլ ներդրումների ներգրավման, սեփականության իրավունքների պահպանման պայմանով տարբեր նախագծերի մշակման և վերլուծությունների իրականացման համար:

Վեցերորդ նպատակը՝ ապահովագրության և տրվող վարկի մեծությունների որոշումը, երբ իրավունքի սեփականատիրոջը վարկ է տրվում՝ գրավ դնելով մտավոր սեփականության կամ մտավոր սեփականության օգտագործումից ստացվող շահույթի նկատմամբ նրա իրավունքները:

Առևտրային նպատակներով պարտադիր գնահատում իրականացնելու դեպքում մտավոր սեփականության գնահատման արդյունքների բնույթը կարգավորվում է գործող օրենսդրությամբ, պետական մարմինների կողմից և դատական որոշումներով:

Մտավոր սեփականության ոչ պարտադիր գնահատման առևտրային նպատակների դեպքում գնահատման արդյունքներ ունեն խորհրդատվական բնույթ: Այսպիսի արդյունքները օգտագործվում են որպես հիմք կառավարման և այլ որոշումների ընդունման, ներդրումային նախագծերի, տեխնիկատնտեսական հիմնադրույթների, բիզնես ծրագրերի մշակման, ինչպես նաև այն առևտրային գործարքների վերաբերյալ բանակցությունների իրականացման ժամանակ, որոնց առարկա է համարվում մտավոր սեփականությունը:

Գնահատման ոչ առևտրական նպատակներին են պատկանում՝

Առաջին նպատակը՝ հեղինակի օգուտի մեծության որոշումը: Գնահատման առարկա են համարվում շուկայական արժեքը, ներդրումային արժեքը, շահութաբերությունը:

Երկրորդ նպատակը՝ մտավոր սեփականության հաշվեկշռային արժեքի որոշումը՝ իրավունքները ամրագրելով հաշվապահական հաշվառման մեջ որպես ոչ նյութական ակտիվ: Գնահատման առարկա կարող են լինել շուկայական արժեքը, սկզբնական հաշվեկշռային արժեքը, մնացորդային հաշվեկշռային արժեքը, փաստացի իրացվելիության արժեքը, օգտակար օգտագործման ժամկետը:

Երրորդ նպատակը՝ բացթողնված օգուտի և ՄՍՕ իրավունքների խախտման արդյունքում վնասի, ինչպես նաև անբարեխիղճ մրցակցության այլ դեպքերում առաջացող այլ վնասների հաշվարկումը: Գնահատման առարկա են շուկայական արժեքը, ներդրումային արժեքը, շահութաբերությունը, ինչպես նաև փաստացի և հնարավոր ծախսերն ու եկամուտը:

Չորրորդ նպատակը՝ նպաստների որոշումը հարկման և պետության կողմից տնտեսական կարգավորման այլ միջոցառումների իրականացման դեպքում: Եթե այսպիսի նպաստները նախատեսված են ազգային օրենսդրությամբ, ապա գնահատման առարկա պետք է լինի նորմատիվային ակտով հաստատված չափորոշիչը:

Հինգերորդ նպատակը՝ մտավոր սեփականության արժեքի որոշումը պետական մարմինների, ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների, պարտատերերի ընդունած որոշումների հիմնավորվածության, ճշտության վերահսկման, ինչպես նաև նախօրոք իրականացված մտավոր սեփականության գնահատման արդյունքների ճշտման համար: Տվյալ դեպքում արժեքի կատեգորիան հաստատվում է՝ կախված կոնկրետ իրավիճակներից:

Մտավոր սեփականության գնահատումը իր մեջ ներառում է հետևյալ փուլերը [2].

1) Իրավունքների ծավալի և բնույթի որոշում, իրավունքների պատկանելության վերահսկում, իրավունքների իրավացիության վերահսկում և մտավոր սեփականության նկարագրություն՝ որպես գնահատման օբյեկտ, իրավունքի օբյեկտ (գյուտ, ապրանքանիշ և այլն) նկարագրություն,

2) Գնահատման առարկայի հաստատում ըստ նախօրոք սահմանված գնահատման նպատակների,

3) Գնահատվող մտավոր սեփականության, նրա իրավատերերի, մտավոր սեփականություն օգտագործող շուկայական հատվածի օգտագործման ծավալների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում՝ հաշվի առնելով սահմանված գնահատման նպատակները,

4) Հավաքագրված տեղեկատվության վերլուծություն, մտավոր սեփականության օբյեկտների և իրավունքների որակական և քանակական բնութագրիչների որոշում, ինչպես նաև դրա օգտագործման տարբերակների և չափորոշիչների հստակեցում, նախնական տեղեկատվության հավաստիության որոշում,

5) Մտավոր սեփականության օբյեկտների գնահատման մեթոդների և մոտեցումների ընտրություն և հիմնավորում,

6) Արդյունքների մաթեմատիկական հաշվարկում և համապատասխանեցում հավաքագրված և վերլուծված տեղեկատվության հիման վրա,

7) Կարծիքների և հետևությունների ձևավորում գնահատվող օբյեկտի՝ որպես ապրանքի, դրա արժեքի որոշման ժամանակ գնահատման պահի դրությամբ, շուկայի ուսումնասիրություն և անհրաժեշտության դեպքում՝ գնահատվող օբյեկտը շուկայի պահանջներին համապատասխանելու վերաբերյալ հետևությունների իրականացում,

8) Մտավոր սեփականության գնահատման արդյունքների հավաստիության որոշում և դրանց օգտագործման վերաբերյալ առաջարկությունների ձևակերպում,

9) հաշվետվությունների կազմում:

Գնահատման օբյեկտի արժեքի որոշման համար կիրառվում են մտավոր սեփականության գնահատման ծախսային, համեմատական և եկամտային մոտեցումները: Այս մոտեցումների սահմաններում ձևավորվում են ավելի հստակեցված գնահատման մեթոդներ, որոնք միմյանցից կարող են աննշան տարբերվել: Մտավոր սեփականության արժեքի որոշումը, ինչպես և գույքի ու այլ օբյեկտների գնահատումը առաջին հերթին հիմնված է ֆինանսական հաշվարկների վրա և հաճախ լրացվում է մասնագիտական մեթոդներով: Գոյություն ունեն նաև ավելի բարդ մեթոդներ, որոնք խարսխված են բարձրագույն մաթեմատիկայի, վերլուծության վիճակագրական մեթոդների վրա: Սակայն դրանք նույնպես մշակված են ըստ վերը թվարկված երեք գնահատման մոտեցումների:

Մտավոր սեփականության գնահատման եկամտային մոտեցումը մտավոր սեփականության գնահատման ընդհանրացված մոտեցումներից մեկն է, որը հիմնված է գնահատման օբյեկտի արժեքի որոշմանը, որպես այդ մտավոր սեփականության ապագա օգտագործումից ստացվող շահույթ՝ հաշվարկված գնահատման պահի դրությամբ:

Մտավոր սեփականության գնահատման ծախսային մոտեցումը մտավոր սեփականության գնահատման ընդհանրացված մյուս մոտեցումն է, որը հիմնված է մտավոր սեփականության ստեղծման կամ ձեռքբերման հետ կապված փաստացի կրած, անհրաժեշտ կամ հնարավոր ծախսերի ամբողջության վրա՝ հաշվարկված գնահատման պահի դրությամբ:

Մտավոր սեփականության գնահատման համեմատական մոտեցումը մտավոր սեփականության գնահատման ընդհանրացված երրորդ մոտեցումն է, որը հիմնված է գնահատման օբյեկտի արժեքի որոշման վրա՝ շուկայում գոյություն ունեցող համանման մտավոր սեփականության շուկայական արժեքի հետ համեմատած, հաշվի առնելով գործարքների նմանությունը և գնահատման օբյեկտի յուրահատկությունները:

Գրականության ցանկ

1. **Лынный Н.**, Методика стимулирования авторов объектов промышленной собственности // Интеллектуальная собственность, 1998, N 3, сс.14-18.
2. **Конов Ю.**, Цена ноу-хау // Экономика и жизнь, 1995, N 1. С. IX.

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում դիտարկվում են մտավոր, մասնավորապես՝ արդյունաբերական, սեփականության օբյեկտների, շուկայնացման հետ կապված հիմնախնդիրները, շեշտը դնելով այդ օբյեկտների գնահատման առանձնահատկությունների վրա:

АННОТАЦИЯ

КАНТАРДЖЯН С. - ПРОБЛЕМЫ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РА.

В статье рассматриваются проблемы коммерциализации объектов интеллектуальной, в частности – промышленной, собственности, с упором на особенности оценки их стоимости.

SUMMARY

KHANTARJYAN S. – ISSUES OF INTELLECTUAL PROPERTY COMMERCIALIZATION IN RA

The article refers commercialization issues of intellectual as well as industrial property rights focusing on the features of their value estimation.